

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БАНКІ

№ 004 БАСПАСӨЗ РЕЛИЗИ

2005 жылғы 13 қаңтар

2004 жылдың алдын ала қорытындылары туралы

1. Инфляция. Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің ресми деректері бойынша инфляция 2004 жылғы желтоқсанда өткен айдың деңгейінде қалды және 0,9%-ды құрады (2003 жылғы желтоқсанда – 0,9%). Азық-түлік тауарлары 1,2%-ға, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 0,3%-ға, ақылы қызметтер – 0,7%-ға қымбаттады.

Тұтастай алғанда, 2004 жылы (2004 жылғы желтоқсан 2003 жылғы желтоқсанға) инфляция 6,7% деңгейінде қалыптасты. Соңғы жылдары инфляция деңгейі жыл соңындағы есептердің 6-7%-ы шегінде салыстырмалы түрде тұрақты төменгі деңгейде болды (2001 жылы – 6,4%, 2002 жылы – 6,6%, 2003 жылы – 6,8%).

Тұтыну бағалары құрылымы бойынша неғұрлым жоғары деңгейде азық-түлік тауарлары – 7,4%-ға қымбаттады, азық түлікке жатпайтын тауарларға және ақылы қызмет көрсетулерге бағалар мен тарифтер тиісінше 6,2%-ға және 5,9%-ға көтерілді.

2004 жылы инфляция динамикасына тән ерекшеліктердің ішінде барлық тұтыну тауарларына және қызмет көрсетулерге бағаның өткен жылдардағыдай ерекшеленген «лидерлерсіз» іс жүзінде біркелкі өсуін атап айтуға болады. Бұдан басқа, теңге енгізілген сәттен бастап барлық жылдарда болған инфляцияның күтілетін маусымдық төмендеуінің орнына есептік жылдың жазғы айларында оның көтерілгендігі байқалды.

2004 жылы инфляция орташа алғанда 6,9%-ды құрады (2003 жылы – 6,4%). Оның деңгейі Ақша-кредит саясатының 2004-2006 жылдарға арналған негізгі бағыттарында (2004 жылы орташа алғанда 5-7%) және Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005-2007 жылдарға арналған орта мерзімді жоспарында (2004 жылы орташа алғанда 5,6-7,0%) айқындалған болжам бағдарларының шегінде қалды.

2004 жылдан бастап Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде базалық инфляцияның көрсеткіштерін бағдарға алады. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының қаулысына сәйкес базалық инфляцияның есебі екі әдістеме бойынша жүргізіледі және оны Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі жүзеге асырады. Базалық инфляция есебінің бірінші әдістемесіне сәйкес тұтыну бағалары индексінен (ТБИ) көкөністерге, жеміс-жидектерге, жанармайға және көмірге бағаны алып тастау, ал екінші әдістеме бойынша – ТБИ-ден бағаның ең жоғары өсуін көрсеткен 5 компонентті және бағаның неғұрлым төмендеуін көрсеткен 5 компонентті алып тастау көзделеді.

2004 жылғы 11 айдың қорытындылары бойынша базалық инфляция екі әдістеме бойынша 5,8%-ды және 5,4%-ды, ал 2004 жылғы қаңтар-қарашада 2003 жылдың тиісті көрсеткіштерімен салыстырғанда – тиісінше 6,5%-ды және 5,9%-ды құрады.

Ақша-кредит саясатының 2004-2006 жылдарға арналған негізгі бағыттарында негізі қаланған 2004 жылға арналған базалық инфляцияның болжамы, бір жылда орташа алғанда 4-6%-ды құрайтынын ескере отырып, өткен жылдың қорытындылары бойынша тұтастай алғанда болжанған деңгейден нақты деңгей шамалы ғана асатын болды.

2. Төлем балансы. 2004 жыл ішінде энергия тасымалдағыштарға бағаның серпінді өсуі мен әлемдік экономиканың жоғары өсу қарқынының сақталуы төлем балансындағы ахуалдың айтарлықтай жақсаруын және Қазақстанның сыртқы позициясының одан әрі күшеюін айқындайтын факторлар болды.

2004 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша республикаға валюталық түсімнің негізгі көздерінің бірі болып табылатын тауар экспорты 14 млрд. АҚШ долларынан асып кетті. Бұл өткен жылғы осындай кезеңдегімен салыстырғанда бір жарым есе көп. Тауар экспортының рекордтық көрсеткіштері резиденттердің ағымдағы операциялар бойынша жоғары қарқынмен өсіп отырған шығыстарын толық өтеді және тұтастай алғанда ағымдағы операциялар шоты бойынша оң балансты қамтамасыз етті. 2004 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша ағымдағы операциялардың оң сальдосы 232 млн. АҚШ долларынан астам болды.

Шикізат тауарлары үшін қолайлы баға конъюнктурасы шетелдік инвестициялардың қатысуымен іске асырылып отырған өндіру саласындағы жоспарларды одан әрі дамытуға жағдай жасады. 2004 жылғы 9 айда тікелей инвестициялау операциялары бойынша оң баланс (ресурстардың нетто-түсуі) 2,6 млрд. долл. болды, бұл – тұтастай алғанда 2003 жылғыға қарағанда 19%-ға көп.

Шетел капиталының айтарлықтай келуі сол сияқты жеке сектордың заем операцияларымен де қамтамасыз етілді. 2004 жылдың 9 айында ғана республиканың банк секторы 3,8 млрд. АҚШ долл. астам сомаға шетелдік кредиттер мен несиелер тартты. Шетел капиталын ауқымды тарту ішкі кредиттеу көлемінің кеңеюіне, сол сияқты резиденттердің шетелдік активтерінің өсуіне де негіз болды.

3. Халықаралық резервтер және ақша агрегаттары. Ұлттық валютаның бағамын қазақстандық тауарлардың салыстырмалы бәсеке қабілеттілігіне теріс ықпал етпейтін шекте ұстап тұру үшін Ұлттық Банк валютаны ішкі валюта нарығында сатып алуды жүзеге асырды. Бұл халықаралық резервтің өсуінің негізгі көзі болды және Ұлттық қор қаражатының одан әрі жинақталуына жағдай жасады.

2004 жылы Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері ағымдағы бағамен 87,1%-ға 9277,0 млрд. долл. дейін өсті, мұның өзі тауар және қызмет көрсету импортын 6 айға жуық жабуды қамтамасыз етеді. Қаржы министрлігінің сыртқы борышына қызмет көрсету және Ұлттық қордың активтерін толықтыру ішкі валюта нарығында валюта сатып алумен және Үкіметтің шоттарына шетел валютасының түсуімен бейтараптандырылды. Нәтижесінде таза валюта қоры 4240,2 млн. долларға өсіп, 8473,4 млн. долл. дейін жетті. Алтынмен активтер Ұлттық Банк жүргізген операциялар нәтижесінде 77,6 млн. долларға 803,6 млн. долл. дейін өсті және оның әлемдік нарықтағы бағасының өсуі бір трой унциясы үшін 417,25 долл. 438,00 долл. дейін өсті.

Елдің халықаралық резервтері тұтастай алғанда, яғни Ұлттық қордың ақшасымен қоса 2004 жылы 66,3%-ға өсіп, 14,3 млрд. долл. болды.

2004 жылы ақша базасы 82,3%-ға 577,9 млрд. теңгеге дейін көбейді. Ақша базасы кеңеюінің негізгі факторы Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтерінің өсуі болды.

2004 жылғы 11 айда ақша массасы 56,7%-ға 1523,1 млрд. теңгеге дейін өсті. Ақша массасы өсуінің негізгі факторлары банк жүйесінің және кредиттік серіктестіктердің ішкі активтерінің 67%-ға (экономикаға кредиттердің өсуі нәтижесінде) және олардың таза сыртқы активтерінің 44,5%-ға ұлғаюы болды.

2004 жылғы 11 айда айналыстағы қолма-қол ақша (M0) 45%-ға 345,9 млрд. теңгеге дейін, банк жүйесінің және кредиттік серіктестіктердің депозиттері ақша массасы құрылымында – 60,6%-ға 1177,2 млрд. теңгеге дейін өсті. Депозиттердің өсу қарқынының айналыстағы қолма-қол ақшаның өсу қарқынымен салыстырғанда асып кетуі ақша массасы құрылымындағы соңғысының үлесі 24,5%-дан 22,7%-ға дейін төмендеуіне негіз болды.

Осы кезеңдегі ақша мультипликаторы ақша базасының ұлғаю қарқынымен салыстырғанда ақша массасының басым түскен өсу қарқыны нәтижесінде 3,07-ден 3,11 дейін өсті.

4. Валюта нарығы. 2004 жыл ішінде валюта нарығындағы жағдай теңгенің АҚШ долларына қатысы бойынша нығаю үрдістерімен сипатталды. Теңгенің нығаюына ішкі валюта нарығына шетел валютасының біршама келуі ықпал етті. Шетел валютасының негізгі түсу көздері экспорттық валюта түсімінің әлемдік нарықтағы энергия ресурстарының жоғары бағасына негізделген елеулі көлемі, сондай-ақ екінші деңгейдегі банктердің және сыртқы нарықтағы корпоративтік сектордың сырттан қарыз алуы болды. Бұл биржадағы және сол сияқты банкаралық нарықтағы операциялар көлемінің күрт өсуіне алып келді.

Теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 12 айда бір доллар үшін 135,92 теңге болды. Биржалық бағам кезең соңында бір доллар үшін 130,00 теңге болды. Теңгенің номиналдық көрсетілуі жыл басынан бері бір АҚШ долларына 9,30% нығайды. Нығаюдың неғұрлым жоғары жылдамдығы қаңтар және қазан айларында байқалды (тиісінше 2,73% және 1,71%). Жыл бойы теңгенің құнсыздануы шілде және тамыз айларында байқалды (0,17% және 0,16%).

Алдын ала деректер бойынша нақты тиімді айырбас бағамының (НТАБ) индексі 2004 жылғы қараша айында 2003 жылдың желтоқсан айымен салыстырғанда 6,1% өсті. Тұтастай алғанда 2004 жылдың қорытындысы бойынша теңгенің негізгі сауда әріптестері елдерінің валюталарына қатысы бойынша нақты қымбаттауы шамамен 6% болады деп күтілуде.

2004 жылы теңгенің АҚШ долларына қатысы бойынша нақты нығаюы 15,3%, еуроға қатысы бойынша 7% және рубльге қатысы бойынша 1,3% болды.

Теңгенің негізгі валюталарға қатысты нығаюының елеулі қарқынына қарамастан, тұтастай алғанда Қазақстан экспортерлерінің сыртқы бәсекелестігі 2001 және 2002 жылдарға қарағанда аса қолайлы деңгейде сақталды.

2004 жылы биржалық сауда-саттықтың доллар позициясындағы көлемі 2003 жылғы осындай көрсеткіштен 46,6% аса отырып, 9304,6 млн. АҚШ долларын құрады.

Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялар көлемі 20,2%-ға ұлғайды және 8270,0 млн. АҚШ долларын құрады.

5. Мемлекеттік бағалы қағаздар нарығы. Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі 2004 жылы 126,2 млрд. теңгеге мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастырды, бұл өткен жылмен салыстырғанда 20,1%-ға көп. Жалпы орналастыру көлеміндегі қысқа мерзімді қағаздар 40,4%, орта мерзімді қағаздар 59,6% құрады. Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарын өтеу сыйақы төлеуді қоса алғанда 2004 жылы 71,7 млрд. теңге болды.

Нәтижесінде Қаржы министрлігінің айналыстағы бағалы қағаздарының көлемі 2004 жылғы желтоқсан айының соңында 2003 жылдың желтоқсан айымен салыстырғанда 229,5 млрд. теңгеге дейін 41,1%-ға ұлғайды. Қысқа мерзімді 3 және 6 айлық МЕККАМ-дар айналыстан шығарылды, оларды Қаржы министрлігі 2004 жылғы желтоқсан айында толық өтеді. Нәтижесінде бағалы қағаздар айналысының құрылымы 2004 жылдың соңында былайша болды: қысқа мерзімді МЕККАМ-дар (тек 12 айлықтар ғана) жалпы көлемнің 9,2%-ын, орта мерзімді МЕОКАМ-дар (айналыс мерзімі 2 жылдан 10 жылға дейінгі) – 89,6%-ын және орта мерзімді МЕИКАМ-дар (айналыс мерзімі 3 жылдан 7 жылға дейін) – 1,2%-ын құрады.

2004 жылы кірістілік төмендеді: 12 айлық МЕККАМ-дар бойынша 5,10%-дан 4,79%-ға дейін, 5 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 6,18%-дан 5,58%-ға дейін, 6 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 6,19%-дан 5,68%-ға дейін, 7 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 6,19%-дан 5,78%-ға дейін және 8 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 6,30%-дан 6,19%-ға

дейін (соңғы аукциондар бойынша). Бағалы қағаздардың қалған түрлері бойынша кірістілік бұрынғы деңгейде сақталды және 3 айлық МЕККАМ-дар бойынша 3,32%-ды, 2 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 5,88%-ды және 10 жылдық МЕОКАМ-дар бойынша 6,50%-ды құрады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 8 қыркүйектегі № 941 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының мемлекеттік қазынашылық міндеттемелерін шығарудың, орналастырудың, айналысқа қосудың, қызмет көрсетудің және өтеудің ережесіне сәйкес, 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап қазынашылық міндеттемелердің мынадай түрлері және айналыс мерзімдері белгіленген:

- айналыс мерзімі үш, алты, тоғыз және он екі айлық қысқа мерзімді қазынашылық міндеттемелер (МЕККАМ);

- айналыс мерзімі бір жылдан астам және толық бес жылға дейінгі орташа мерзімді қазынашылық міндеттемелер (МЕОКАМ);

- айналыс мерзімі бес жылдан астам ұзақ мерзімді қазынашылық міндеттемелер (МЕУКАМ);

- айналыс мерзімі бір жылдан астам және толық бес жылға дейінгі орташа мерзімді индекстелген қазынашылық міндеттемелер (МОИКАМ);

- айналыс мерзімі бес жылдан астам ұзақ мерзімді индекстелген қазынашылық міндеттемелер (МУИКАМ);

- айналыс мерзімі бес жылдан астам ұзақ мерзімді жинақтық қазынашылық міндеттемелер (МЕУЖКАМ).

Ұлттық Банк ноталары эмиссиясының көлемі 2004 жылы 561,9 млрд. теңге болды, бұл 2003 жылға қарағанда 8,3%-ға кем. 2004 жылы Ұлттық Банктің ноталарын, оған қоса сыйақы төлемін өтеу 374,8 млрд. теңге болды.

Нәтижесінде 2003 жылдың желтоқсан айымен салыстырғанда 2004 жылдың аяғында Ұлттық Банктің айналыстағы ноталарының көлемі 99,5%-ға ұлғайып, 396,1 млрд. теңге болды. Айналыстағы ноталардың ұлғаюы екінші деңгейдегі банктердің шамадан тыс өтімділігін стерилизациялау қажеттігімен түсіндіріледі. Қысқа мерзімді ноталар бойынша орташа алынған тиімді кірістілік бір жылда 5,45%-дан 4,40%-ға дейін азайды.

2004 жылы репо операцияларының көлемі 60,1%-ға 782,4 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. 26 млрд. теңгеге бір кері репо операциясы жүргізілді, бұл 2003 жылғы кері репо операцияларының көлемінен 20,3%-ға артық.

6. Банкаралық ақша нарығы. 2004 жылы банкаралық ақша нарығында ұлттық валютадағы өтімді қаражат орналастыру бойынша банктер белсенділігінің жоғарылағаны байқалды.

2004 жылы орналастырылған банкаралық теңге депозиттерінің жалпы көлемі 27,0%-ға 577,9 млрд. теңгеге дейін ұлғайды, ал орналастырылған банкаралық теңге депозиттері бойынша сыйақының орташа алынған ставкасы 2,78%-дан 2,10%-ға дейін төмендеді.

Доллар депозиттері бойынша кері үрдіс байқалды, бұл негізінен АҚШ доллары бағамының төмендеуіне байланысты болды. Доллар депозиттерін орналастыру көлемі 38,6%-ға 26,9 млрд. АҚШ долл. дейін азайды, ал доллар депозиттерін орналастыру бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 1,73%-дан 3,11%-ға дейін ұлғайды. Банкаралық қарыз алудың басқа түрлері бойынша операциялар аз ғана көлемде жасалды.

7. Депозит нарығы. 2004 жылғы қаңтар-қараша айларында депозит нарығы оң үрдістермен сипатталды.

Резиденттер депозиттерінің жалпы көлемі 11 айда 60,6%-ға өсіп, 1177,2 млрд. теңгеге жетті. Бұл ретте заңды тұлғалардың депозиттері 2 есеге жуық көбейіп, 763,0 млрд. теңге, жеке тұлғалардың салымдары – 23,5%-ға өсіп 414,2 млрд. теңгеге жетті.

Ұлттық валютадағы депозиттер 61,0%-ға көбейіп, 624,2 млрд. теңгеге, ал шетел валютасындағы депозиттер 60,1%-ға өсіп, 553,0 млрд. теңгеге жетті. Нәтижесінде,

депозиттердің жалпы көлеміндегі теңгелік депозиттердің үлес салмағы шамалы ғана көтерілді (52,8%-дан 53,0%).

Қаржы секторының тұрақты дамуы және халықтың нақты кірістерінің көбеюі жағдайында 2004 жылғы қаңтар-қарашада халық салымдарының өсуі жалғасты. Халық салымдары (резидент еместерді есепке алғанда) 22,6%-ға өсіп, 420,9 млрд. теңгеге жетті. Бұл ретте долларландыру деңгейінің төмендегені байқалды. Халық салымдарының құрылымында теңгелік депозиттер 74,3%-ға өсті, ал шетел валютасындағы депозиттер 8,4%-ға төмендеді. Нәтижесінде, теңгелік депозиттердің үлес салмағы 37,5%-дан 53,3%-ға дейін көбейді.

Банктердің депозиттері бойынша ставкалар динамикасы мынадай өзгерістермен сипатталды. 2004 жылғы 11 айда жеке тұлғалардың теңгелік мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 10,9%-дан 9,2%-ға дейін төмендеді, ал банктік емес заңды тұлғалардың депозиттері бойынша 3,5%-дан 4,0%-ға дейін өсті.

8. Кредит нарығы. Кредит нарығы қаржы нарығының ең тез дамиды бөлігінің бірі болып қалып отыр. 2004 жылғы 11 айда экономикаға банктердің кредиттері 46,0%-ға өсіп, 1428,1 млрд. теңгеге жетті.

Кредиттер құрылымында валютаның түрлері бойынша да, мерзімдері бойынша да оң өзгерістер болды. Ұлттық валютадағы кредиттердің өсуі шетел валютасындағы кредиттермен салыстырғанда басып озу сипатына ие болды. Ұлттық валютадағы кредиттер 49,0%-ға өсіп, 648,9 млрд. теңгеге, ал шетел валютасындағы кредиттер 43,6%-ға өсіп, 779,1 млрд. теңгеге жетті. Нәтижесінде теңгелік кредиттердің үлес салмағы 44,5%-дан 45,4% -ға дейін өсті.

2004 жылғы 11 айда ұзақ мерзімді кредиттер 52,6%-ға өсіп, 928,6 млрд. теңгеге, ал қысқа мерзімді кредиттер 35,1%-ға өсіп, 499,5 млрд. теңгеге жетті. Ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 62,2%-дан 65,0%-ға дейін көбейді.

Кредиттер бойынша ставкалардың динамикасы әр түрлі бағыттағы сипатқа ие болды. Мәселен, 2004 жылғы 11 айда жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы кредиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 20,3%-дан 20,6%-ға дейін өсті, ал заңды тұлғалардың кредиттері бойынша 14,9%-дан 14,5%-ға дейін төмендеді.